

© **Ткаченко К. В.**

Ткаченко К. В., аспірантка кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

УДК: 1:316.3+316.723+316.35

ФЛУКТУАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОСТІ В МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУРАХ

В статті окреслено коло соціальних проблем та проаналізовано чинники, що сприяли появі флуктуацій в молодіжних субкультурах; визначено причини належності індивідуумів та їх функціонування в молодіжних течіях. А також розглянуто проблему існування молодіжних субкультур в контексті девіантної поведінки.

Ключові слова: флуктуація, девіантність, молодь, субкультура, суспільство.

ФЛУКТУАЦИИ ЛИЧНОСТИ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ДЕВИАНТНОСТИ В МОЛОДЕЖНЫХ СУБКУЛЬТУРАХ

В статье очерчен круг социальных проблем и проанализированы факторы, которые способствовали появлению флуктуаций в молодежных субкультурах; определены причины принадлежности индивидуумов и их функционирование в молодежных течениях. А также рассмотрена проблема существования молодежных субкультур в контексте девиантного поведения.

Ключевые слова: флуктуація, девиантність, молодёжь, субкультура, общество.

FLUCTUATIONS OF PERSONALITY AS A MANIFESTATION OF DEVIANCE IN YOUTH SUBCULTURES

In this article is outlined a range of social problems and analyzed the factors that had contributed to the emergence of fluctuations in youth subcultures. It's determined the causes of individuals' supplies and their functioning in youth movements. The article is considered the problem of the youth subcultures' existence in the context of deviant behavior also.

Key words: fluctuation, deviance, youth, subculture, society.

Флуктуація є понятійним апаратом синергетики, якій властивий високий методологічний статус. Флуктуацією є випадковий спалах, відхилення від середнього рівня, спонтанне збудження середовища, викликане внутрішніми латентними факторами, і тому в даних умовах непередбачуваними.

Синергетичне бачення світу розкриває перед людиною масу можливостей. Оскільки в моменти нестійкості складної системи навіть незначні флуктуації здатні розростатися в макроструктури, то і діяльність індивіда в масштабі соціуму не марна. У період трансформації соціальної системи самореалізація окремої особистості може привести до змін суспільства в цілому. Певне уявлення сучасного суспільства про «нормальність», виштовхує з системи неординарні, діючі за рамками правил, ідеї. При взаємодії з соціальним середовищем, думки та дії неординарної особистості залишаються поза межами свідомості середньостатистичної людини. Їх поява в «масах» частіше за все провокує негативні реакції та непорозуміння в «вимушених мікросоціумах» (сімейне оточення, місце навчання, роботи тощо).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей флуктуації особистості як прояву девіантності в молодіжних субкультурах. Поставлена мета вимагає вирішення таких конкретних завдань, як аналіз понять «субкультура», «молодіжна субкультура», визначення причин приналежності індивідуумів до субкультур.

Представники функціоналізму, марксизму, конфліктології та інших шкіл і напрямків досліджують молодь як різноманітний соціальний феномен, в тому числі у контексті соціальних девіацій. Прикладом соціальних девіацій є молодіжні субкультури. Флуктуації, що виникли в молодіжних об'єднаннях, визначаються рядом соціальних, психологічних і культурних чинників, адже в останні десятиріччя іде трансформація культурних явищ минулих століть в молодіжну субкультуру, яка змінила спосіб життя, світогляд, музику.

Суб'єктами субкультури виступають неформальні групи. Ці групи не мають офіційного статусу, не мають програми діяльності, у них слабо виражена структура, вони не піддаються підпорядкованій класифікації. Субкультура є альтернативою державним структурам.

Молодіжна субкультура є одним з багатьох видів субкультур і особливою частиною суспільної культури. Кожен представник субкультури приймає норми, цінності, картини світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування. Перші паростки молодіжної субкультури зароджуються в період ранньої юності, коли молодь відчуває багато сил та енергії, але не знаходить сфери для її реалізації. Саме тому молодь об'єднується за спільними проблемами й інтересами. Ці проблеми мають свій «мікросвіт», до якого дорослим вхід заборонено. Це коло однодумців, як правило, заперечує «дорослу» культуру.

Виявлення причин прояву флуктуацій особистості, яка перебуває у дисгармонії з існуючим суспільним устроєм з кожним днем збільшує свою актуальність, та підвищує інтерес до розгляду такого процесу.

Субкультура – система цінностей, моделей поведінки, життєвого стилю соціальної групи, що представляє собою самостійне цілісне утворення в рамках домінуючої культури. Субкультура зазвичай виникає як негативна реакція на ту чи іншу пануючу в суспільстві культурну або соціальну структуру серед різних соціальних шарів і вікових груп [5, с. 30].

Молодіжна субкультура є одним з багатьох видів субкультур і особливою частиною суспільної культури. Кожен представник субкультури приймає норми, цінності, картини світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування. Перші паростки молодіжної субкультури зароджуються в період ранньої юності, коли молодь відчуває багато сил та енергії, але не знаходить сфери для її реалізації. Юнацтво відчуває себе некорисним та безпощадним у великому суспільстві, яке належить головним чином дорослим, воно потребує й чекає підтримки. Саме тому молодь об'єднується за спільними проблемами й інтересами. Ці проблеми мають свій «мікросвіт», до якого дорослим вхід заборонено. Це коло однодумців, як правило, заперечує «дорослу» культуру. На цьому етапі створюються неформальні молодіжні об'єднання, в яких домінуючим питанням є «Хто я?» та проблема самоактуалізації. Тобто, поява різноманітних об'єднань, молодіжних субкультур, викликана, по-перше, ідентифікацією себе з референтними однолітками, щоб не бути «білою вороною», а по-друге – намаганням досягти унікальності [4, с. 28].

Позитивними факторами молодіжних субкультур є самоствердження та самореалізація молодої людини в середовищі молодіжної субкультури; формування об'єктивної самооцінки та вибір ціннісних орієнтацій в житті; розвиток творчих здібностей; формування почуття приналежності до колективу, спілкування, метою якого є саморозкриття та самопізнання; формування та розвиток дружніх стосунків, юнацької дружби, яка виступає як своєрідна форма «психотерапії»; вироблення свого, суб'єктивного погляду на світ, формування світогляду, особистої думки; активна соціалізація та адаптація до життя в суспільстві [4, с. 40]. Проте вплив молодіжної субкультури характеризується також і негативними сторонами, які часто мають перевагу над позитивними факторами впливу. До негативних факторів впливу молодіжної культури належать: нівелювання авторитету батьків та заміна його авторитетом друзів; емансипація від влади дорослих; завищена самооцінка, на основі якої часто виникає така риса характеру як негативізм; фізична та вербальна агресія, як наслідок, девіантна, асоціальна поведінка; в деяких течіях молодіжних субкультур негативною рисою є інфантильність [4, с. 51]; десоціалізація, невміння жити та працювати в суспільстві; протиставлення себе суспільству; нездоровий спосіб життя; у деструктивних течіях молодіжної субкультури негативним наслідком діяльності є криміналізація.

За домінуючими цінностями та ознаками молодіжні субкультури дослідники поділяють на такі групи: музичні; епатажно-протестові; розправно-самосудні; романтико-ескапітські; гедоністично-розважальні; релігійно-містичні [5, с. 98].

Хоча у чистому варіанті жодного типу молодіжної субкультури не існує, оскільки угруповання не відзначаються стійкістю та перетинаються, взаємопроникають, проте кожна субкультура має свої відмінності та характеристики.

Музичні молодіжні субкультури виникли навколо різних музичних стилів (металісти, реperi, рейвери, байкери).

Епатажно-протестовим субкультурам поклали початок панки (пропагандисти ідеї «шок-протесту»). Виділяються вони одягом і зачісками. Мета – самоствердження серед однолітків через заперечення загальноприйнятих норм поведінки. Негативно ставляться до праці, вживають наркотики, алкоголь. Захоплюються рок-ансаблями (байкери, панки).

Розправно-самосудні субкультури. Це переважно вихідці з робітничих сімей, які за допомогою сили борються з різними відхиленнями від певних ідеалів (скінхеда, гопники).

Романтико-ескапітські субкультури – (англ. – втекти, уникнути, позбавитися). Відрізняються орієнтацією на створення паралельного світу, витворення власного «міфу» (хіппі, готи, емо).

Гедоністично-розважальні субкультури – це субкультури, члени яких отримують насолоду від різного роду розваг, якими займаються (хакери, геймери, фуррі).

Релігійно-містичні субкультури постають унаслідок синтезу містичних та релігійних культів. Проповідають вирішення глобальних проблем людини, держави й усього світу загалом (растамани, сатаніти).

Основними причинами належності індивідууму до тієї чи іншої субкультури є наступні:

1. Криза суспільства веде до утворення нових молодіжних субкультур, які мають свій зміст і спрямованість. Незадоволеність життям, нездатність суспільства задовольнити не тільки матеріальні, а й духовні потреби підлітків, молоді, приймати їх такими, якими вони є. Соціально-економічні та політичні негаразди стимулюють розвиток протестних настроїв.

2. Криза сімейного виховання, яка привела до пригнічення індивідуальності та ініціативності підлітка. І, як наслідок, вона привела з одного боку – до соціального і культурного інфантилізму, а з іншого – до прагматизму і соціальної дезадаптованості. Агресивний, жорстокий стиль виховання породжує агресивну молодь [3].

3. Дорослі не враховують вікових особливостей підлітків та молоді. У складний період переходу від дитинства до зрілості виникає багато проблем, які підлітки не можуть розв'язати, опираючись на власний досвід чи досвід дорослих. їм необхідна група ровесників, які зіткнулися з такими ж проблемами, мають такі ж цінності та ідеали.

4. Комерціалізація засобів масмедіа. Молодіжна субкультура часто повторює телевізійну та Інтернет субкультури. Каталізаторами виникнення субкультур є втрата сенсу життя, руйнування ідеалів, подвійна мораль, бездуховність, цинізм, п'янство, задоволення лише матеріальних потреб, розгубленість перед життям тощо.

5. Внутрішня самотність, потреба в друзях, конфлікти в школі і вдома, недовіра дорослим, протест проти брехні, незнання як жити далі, спосіб втечі від дійсності.

6. Бажання бути оригінальним.

7. Спроба розв'язати проблему адміністративними методами [4, с. 206].

Як проявляється девіантність у молодіжному середовищі? Кожний з нас щодня стикається з різноманітними виявами соціально небажаної поведінки, агресією, шкідливими звичками, протизаконними діями. Небажані явища в суспільній практиці іменуються по-різному: їх називають негативними, антигромадськими, девіантними, соціальними аномаліями, соціальною патологією й т. п. Наприклад, поняття «соціальне відхилення» й «девіантність» мають на увазі те саме, що й відступ, відхід від вимог соціальної норми, відхилення від прийнятих в даному конкретно-історичному суспільстві норм міжособистісних взаємин – дій, вчинків і висловлювань [10, с. 8].

У зарубіжній філософії проблеми соціальної девіантності досліджували різні вчені (Е. Дюркгейм, М. Вебер, А. Катле, О. Конт, Р. Мертон, Т. Парсонс).

Засновником соціології девіантної поведінки по праву вважається французький соціолог Е. Дюркгейм. Дослідження проблем злочинності в працях Е. Дюркгейма посідає значне місце, а його аналіз самогубств вважається класичним соціологічним дослідженням. Конституюванню як самостійного наукового напрямку теорія девіантної поведінки зобов'язана, насамперед, Р. Мертону й А. Коену [6, с. 107].

Р. Мертон проаналізував, яким чином соціальна структура спонукує деяких членів суспільства до невідповідного приписам поведінню, розглядає девіантну поведінку як результат непогодженості між зумовленими культурою прагненнями й соціальною структурою. Іншими об'єктивними чинниками соціальних девіацій визнаються розходження між учасниками соціальної взаємодії й невиконання очікувань (Т. Парсонс); невідповідність між розподілом благ та особистих якостей людей (П. Сорокін); вплив норм девіантної субкультури й навчання (Р. Клауорд, Л. Оулін). Так, особистість, яка з раннього дитинства перебуває в девіантній субкультурі, з великою ймовірністю буде виявляти відповідні форми девіантної поведінки [2, с. 189].

Нині в соціології й соціальній філософії не існує єдиного підходу до вивчення соціальних відхилень. До цієї проблеми звертаються дослідники з різних галузевих наук.

Поняття «відхилення» має сенс лише у зв'язку із поняттям «норма» та позначає щось «ненормальне» з погляду оцінюючої норми (принципу, правила, масштабу, взагалі нормативно

значущого чинника). Норма й відхилення – це парні категорії. Зв'язок норми й відхилень від неї, їхня протилежність у рамках певної єдності свідчать про неможливість встановлення й дослідження соціальних відхилень самих по собі, у відриві від тих норм, про порушення яких йде мова, від їхнього походження, ролі й місця в суспільному житті. Система, структура, класифікація соціальних відхилень значною мірою задані відповідною нормативною системою. Норма й відхилення нерозривно пов'язані між собою, одне без іншого неможливе. Ясно, що не може бути відхилень без відповідної норми [10, с. 12].

«Викорінювання» поведінки, що відхиляється, як соціального явища навряд чи можливе. Понад це – при соціальному розгляді можна довести, що девіації нормальні й корисні для суспільства, оскільки стимулюють прогресивні зміни в ньому. З усіх характеристик соціального відхилення найбільш спірною (й тому такою, що заслуговує на особливу увагу) є оцінка ступеня його корисності або шкідливості. Теоретично сама ідея «відхилення» припускає симетрію: норма є щось постійне, середнє, типове; відхилення від неї можуть бути як негативними, так і позитивними [1, с. 221].

Під девіацією позитивної спрямованості розуміється соціальна творчість, різні форми соціальної активності й новаторства, які можуть суперечити або не відповідати сформованій у суспільстві в конкретних історичних умовах нормам, шаблонам, стандартам, але в той самий час містять величезний прогресивний початок й у зв'язку із цим зустрічають в суспільній думці або схвалення, нехай навіть приховане, або нейтральне ставлення. Ці форми відхилень містять в собі високі моральні, політичні, етичні форми, відображають цінності більш високого рівня, для широкого вияву яких суспільство ще не дозріло. Геніальність, героїзм, святість, інтелектуальна активність, обдарованість, чесність і совісність цілком можуть бути розглянуті як «позитивні девіації». Наприклад, геніальність – це, звичайно ж, девіантність, але девіантність позитивна [10, с. 14].

Негативна девіантність може мати свої позитивні сторони. Принаймні, саме так вважають соціологи, що працюють у традиціях функціоналізму. Прихильники функціональної теорії розглядають соціальні структури (регулярні моделі взаємодії людей один з одним), мета яких є забезпечення функціонування суспільства. Суспільство тут рівняється з організмом, в якому кожний орган виконує щось необхідне організмові. Проте, функціоналісти також визнають, що певні соціальні структури можуть мати негативні наслідки для суспільства. На перший погляд може здатися, що більша частина девіантної поведінки соціально дисфункційна, однак, вважають функціоналісти, подібні явища можуть бути латентно функціональні (тобто, завуальовано виконувати корисні функції). Уперше Еміль Дюркгейм у праці «Самогубство» показав, що девіантна поведінка може мати позитивні наслідки для суспільства. Це парадоксальне твердження пояснюється тим фактом, що, коли девіантна поведінка має місце, норми суспільства знову міцніють. Девіантний акт слугує перегляду (тлумаченню) існуючих стандартів соціальної поведінки. Без періодичних порушень поведінкових норм самі ці норми могли б стати менш ясними й, таким чином, менш суворо дотримуваними. Саме на дослідженні позитивної девіації й можливих шляхів перемикання соціальної енергії з негативно девіантного на позитивно девіантне річище вважає за необхідне сконцентрувати зусилля соціологів класик російської девіантології Я. І. Гілінський [8, с. 78].

Оригінальний сучасний погляд на функціонування суспільства як складної системи з самоорганізацією пропонує синергетика, розроблена на основі узагальнення успіхів у природничих науках у II половині ХХ ст. (І. Пригожин і його школа). Флуктуації у підсистемах суспільства досягають точки біфуркації. У цей переламний момент принципово неможливим є передбачити напрямок дальшого розвитку станів системи хаотичного або більш упорядкованого. Для соціальних систем характерним є перехід від гомеостазу (підтримка збереження) до гомеорезу (підтримка змін) [8, с. 95].

Відповідно до синергетичного підходу, суспільство та людина розглядаються як складні утворення із самоорганізацією, нелінійні, стохастичні системи. Це дозволяє пояснити девіантність в контексті сучасної наукової картини світу, тобто в категоріях нестабільності, нерівноважності, флуктуацій, які характеризують багатоспрямованість і відсутність жорсткої заданості поведінки систем. Тем більш, що самоорганізація дисипативних суспільних структур через флуктуації можлива за умови визнання особистісної активності як потужної сили предметно-практичної та пізнавально-духовної спрямованості [4, с. 206].

Різкі відхилення від середньої норми як у позитивну, так і негативну сторони, загрожували стабільності суспільства, що завжди цінувалося в повсякденній перспективі вище за усе [7, с. 147].

Таким чином, субкультура – система цінностей, моделей поведінки, життєвого стилю соціальної групи, що представляє собою самостійне цілісне утворення в рамках домінуючої культури.

Субкультура зазвичай виникає як негативна реакція на ту чи іншу пануючу в суспільстві культурну або соціальну структуру серед різних соціальних шарів і вікових груп.

Молодіжна субкультура є одним з багатьох видів субкультур і особливою частиною суспільної культури. Кожен представник субкультури приймає норми, цінності, картини світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування.

Девіантність є відхиленням від конвенційної за характером соціальної норми як необхідного елемента соціальної практики, інструмента соціального регулювання й контролю, межі припустимого у суспільстві, яка склалася історично. Розгляд категорії «девіантність» у соціально-філософському контексті не є можливим без порівняння й окремого її розгляду з протилежних сторін. Девіантність має як негативні, так і позитивні сторони. Згідно з синергетичним підходом, девіантність розглянута у категоріях нестабільності, нерівноважності, флуктуацій, котрі характеризують багато спрямованість і відсутність жорсткої заданості поведінки систем. Тем більш, що самоорганізація дисипативних суспільних структур через флуктуації можлива за умови визнання особистої активності як потужної сили предметно-практичної та пізнавально-духовної спрямованості. Ракурс розгляду різнополярної девіантності дозволяє виявити в актах творчої самореалізації особистості риси контекстуальності та, як наслідок, відносності оцінки її успішності, тобто творча особистість не формується ізольовано від світу. В ній виявляється відносна єдність поведінкових характеристик представників художнього цеху та цехової самосвідомості. Біографічна свідомість епохи конститує потребу суспільством життєвої моделі успішного або неуспішного творця. Суспільний статус творчої особистості, адаптований до смаків публіки або епатажний характер творчості - все це є невідривними елементами людського образу й життєвого шляху художника, котрі визначають його спосіб втілення генеральної мети цілої творчості як кордонної стратегії. Невідповідність кордонної стратегії творчої особистості суспільному канону стає причиною діагностики девіантності як негативної або позитивної. Є різні форми позитивної девіантності творчої особистості: геніальність, талант, обдарованість. Талант, геніальність не можна звести до якостей звичайної особистості, розглядати як якесь збільшення, концентрацію властивостей, що зустрічаються серед звичайних людей. Якості звичайної особистості в умовах таланта можуть багаторазово підсилюватися, але талант - це нове субстратне утворення. Геніальність, обдарованість, талант можна розглядати як відхилення в позитивну й негативну сторони. З боку негативності можуть розглядати спосіб життя, вчинки, «божевільні» ідеї, нестандартна поведінка, задуми, що обганяють століття, що лякають новизною й несхожістю на дотепер існуючі. Їхні ідеї йдуть врозріз часу, суспільству. Але вони позитивні у тому, що їхні ідеї, відкриття є новими для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галин, А. Л. Личность и творчество / А. Л. Галин. – Новосибирск : Новосиб. кн. изд-во, 1989. – 128 с.
2. Ионин, Л. Г. Социология культуры / Л. Г. Ионин ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд. дом ГУ – ВШЭ, 2004. – 427 с.
3. Карп'як, В. Молодіжні субкультури [Електронний ресурс] / Вадим Карп'як. – Режим доступу : <http://archive.cym.org/ua/content/subcult1.asp>. – (Дата звернення: 29.05.2013).
4. Левикова, С. И. Молодежная субкультура / С. И. Левикова. – Москва : Гранд : Фаир-Пресс, 2004. – 608 с.
5. Молодежные субкультуры Москвы [Текст] / Ин-т этнологии и антропологии РАН ; сост. Д. В. Громов ; отв. ред. М. Ю. Мартынова. – М. : ИЭА РАН, 2009. – 544 с.
6. Михайлов, Н. Н. О потребности личности в самореализации / Н. Н. Михайлов // Философские науки. – 1982. – № 4. – С. 24-32.
7. Пономарев, Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев ; АН СССР, Ин-т психологии. – М. : Наука, 1976. – 304 с.
8. Цикин В. А., Брижатый А. В. Синергетика и образование: новые подходы. Монография. / В. А. Цикин, А. В., Брижатый. - Сумы: Сум ГПУ, 2005. - 276 с.
9. Якуба, О. Молодіжні рухи та їх базова типологізація / Олена Якуба ; пер. Андрій Павлишин // Ї : незалежний культурологічний часопис. – 2002. – № 24. – С. 127-134.
10. Ключева С. Д. Девіантність творчої особистості : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / С. Д. Ключева. – Одеса, 2007. – 18 с.